

УДК 373.3/.5.016:73/76:[615.851:7.02
DOI 10.31654/2663-4302-2020-PP-4-42-47
ORCID ID 0000-0003-3314-3377

Субботенко І. Ю.

аспірант кафедри мов і методики їх викладання Національний університет
"Чернігівський колегіум" імені Т. Г. Шевченка

**ЗНАЧЕННЯ ТВОРІВ САКРАЛЬНОГО ЖИВОПИСУ
В РОЗВИТКУ ХУДОЖНЬОГО МИСЛЕННЯ ПЕДАГОГА**

У статті проаналізовано роль та значення творів сакрального живопису в процесі розвитку художнього мислення майбутнього педагога. Вперше в наукових розвідках досліджуються значення творів сакрального живопису в розвитку художнього мислення майбутнього педагога. Закцентовано увагу на значенні естетичного переживання в розвитку духовного потенціалу учнів.

Необхідність використання творів сакрального живопису в системі підготовки майбутніх педагогів постає надзвичайно гостро в умовах деформації культурних цінностей та десакаралізації мистецтва.

Варто підкреслити, що неодмінною складовою розвитку художньо-творчого потенціалу майбутнього педагога є залучення останнього до впровадження творів сакрального живопису в освітньо-комунікативний простір. Останній є поліфункціональною реальністю, яка вимагає впровадження якісних методик викладання мистецтва, для всіх спеціальностей у вищих навчальних закладах України. Тому мистецтво необхідно вивчати незалежно від спеціальності та напрямку професійної діяльності.

Проаналізовано ефективність упровадження творів сакрального живопису в освітньо-комунікативний простір, що у свою чергу дозволяє розглядати професійну підготовку майбутніх педагогів як синергію освіти, філософії, мистецтвознавства в площині сучасного арт-простору.

Ключові слова: духовний розвиток, підготовка майбутніх педагогів, сакральний живопис.

Постановка проблеми. Розвиток духовного світу особистості майбутнього педагога в контексті особливостей творчого мислення – один з майже недосліджених аспектів професійної підготовки майбутнього педагога, в умовах деформації ціннісних орієнтацій. Актуальність цієї проблеми можна пояснити тим, що твори сакрального живопису, майже не використовуються в роботі художніх студій та вищих навчальних закладів.

Важливо підкреслити, що актуальність обраної теми досліджень зумовлена яскраво вираженою пасивністю, стосовно впровадження творів сакрального живопису в освітньо-комунікативний простір. Такі реалії, безперечно, негативно позначаються на системі формування життєвих цінностей, і відповідно впливають на особливості світоглядних позицій. Таке відношення, на нашу думку, красномовно свідчить про збіднення художнього мислення особистості, нівелюванню її творчими можливостями. Як наслідок, наявна ситуація негативно позначається на формуванні художніх цінностей майбутніх педагогів. Варто підкреслити величезну різновекторність досліджень у контексті сучасного арт-простору, і констатувати при цьому мінімальну кількість наукових розвідок, спрямованих на залучення, безперечно, потужного потенціалу творів сакрального живопису, в площину професійної підготовки молодшої генерації майбутніх педагогів. Належне осмислення художнього мислення загалом та професійної підготовки, зокрема, унеможлиблюється без

відповідного систематичного використання в освітньо-комунікативному просторі творів сакрального живопису.

Актуальність обраної теми наукових роздумів щодо впровадження творів сакрального мистецтва в освітній простір школи зумовлена малодослідженістю та наявністю суперечностей, у питаннях духовного розвитку особистості школяра.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Аналіз наукової літератури в контексті нашого дослідження свідчить про обмежену наявність наукових розвідок у напрямку сакрального мистецтва стосовно підготовки майбутніх педагогів. Більшість наукових розвідок присвячені професійній підготовці майбутніх художників сакрального живопису, при цьому яскраво виражена відсутність ґрунтовних досліджень впливу творів сакрального живопису, в контексті професійної підготовки майбутнього вчителя початкової та середньої школи. Важливими в контексті нашого дослідження є погляди про роль та значення творів сакрального живопису науковця С. Горбаня [1] та Д. Пивоварова [2]. На сторінках своїх наукових студій науковці актуалізують доволі малодосліджені аспекти професійної підготовки в контексті особливостей сакрального живопису. Аналіз досліджень науковця А. Царенка знайомить нас з особливостями творів християнського сакрального живопису та розглядає специфіку **чуттєво прекрасного в земній дійсності**, його специфічні ознаки, з-поміж яких виділяються пропорційність, відповідність та гармонійність об'єктів сприйняття та їхнього співвідношення. Чуттєво прекрасне впливає на емоційно-почуттєву сферу учнів, формуючи у них відповідні життєві орієнтири [3].

Виділення раніше не вивчених частин загальної проблеми. Специфічною особливістю людського пізнання є те, що ми пізнаємо матеріальні речі у нематеріальний спосіб. І відповідно учень, сприймаючи реалії оточуючої дійсності, проєктує свій світогляд на створювані ним малюнки. Про цю особливість творчого мислення необхідно пам'ятати і враховувати її в підготовці майбутніх педагогів. Пізнаючи матеріальні речі в нематеріальний спосіб, дитина осмислює події свого життя, пропустивши їх через свій внутрішній світ, відповідно від отриманих вражень, формуються певні ідеї та уявлення. Як матеріальні речі впливають на виникнення творчих ідей майже не досліджено. Отже, матеріальний світ впливає на душу дитини, і вона висловлює глибинні порухи свого серця, свою біль або радість за допомогою художньої мови, проєктуючи пережитий нею досвід світовідчуття та взаємодії з оточуючими. Тут виникає такий золотий ланцюжок: пізнання матеріальних речей у нематеріальний спосіб, внутрішнє осмислення пережитих подій та уявлень і як результат проєкція цих уявлень у формі матеріальній (створення малюнку). Інакше кажучи, сприйняття матеріальних речей учнями (малювання яблука) у нематеріальний спосіб призводить до вираження цього нематеріального уявлення у знову ж таки матеріальну річ (малюнок яблука). Доволі простий приклад дозволяє нам зробити загалом глибокий висновок: сприйнята учнями інформація та візуально-чуттєві враження, впливають на організм дитини, формування її світогляду та мислення. Це неодмінно потрібно вивчати в процесі фахової підготовки майбутніх компетентних педагогів. Таким чином, малюнок може стати своєрідним візуальним діалогом з вчителем. Тобто, малюнок у своїй основі несе певне світовідчуття особистості, яка проєктує пережитий досвід, зашифровуючи останній у мову візуальних образів. Виходячи з нашого арт-терапевтичного досвіду роботи з дітьми, акцентуємо увагу саме на індивідуальності творчого досвіду, яскраво відображеного в малюнках учнів початкової та середньої школи.

Мета. Проаналізувати вплив мистецтва загалом та особливості творів сакрального живопису, зокрема, в контексті професійної підготовки майбутнього педагога. Окреслити можливі шляхи впровадження творів сакрального живопису в освітньо-комунікативний простір.

Виклад основного матеріалу дослідження. Ведучи мову про сакральне загалом, ми зустрічаємо в наукових дослідженнях не лише поняття самого сакрального, доволі цікавими, на наш погляд, є роздуми сучасного дослідника Д. Пивоварова, який у своїй статті актуалізує наступні думки, щодо сакрального. "Вища

ступінь сакрального ставлення – святість, тобто праведність, благочестя, богоугодність, проникнення діяльної любові до абсолюту... **Сакральне** протистоїть світському, профанному, мирському. Те, що визнано святинею, підлягає безумовному і шанобливому відношенню та охороняється з особливою ретельністю всіма можливими засобами. **Святе** – тотожність віри, надії і любові, його "органом" служить людське серце. Сакральне проявляється через благочестиву поведінку людей" [2, с. 407, 409].

Тому, виходячи з вищесказаного, майбутньому педагогу потрібно зрозуміти, що твори християнського сакрального живопису мають великий мистецько-педагогічний вплив на формування системи життєвих цінностей учнів. Виконуючи естетико-гармонізуючу функцію, залучають до споглядання зовнішньої та внутрішньої краси, надаючи перевагу останній як важливому компоненту гармонійного розвитку. А. Царенок на сторінках своїх наукових студій підкреслює важливість відчуття краси душею "душі людській властивий рух до краси невидимої" [3, с. 13].

Бог чекає від людини творчого акту, як відповіді людини на творчий акт Бога. Бога називають Творцем. Якщо припустити, що сенс життя людини не зводиться до накопичення матеріальних благ, то сенс життя майбутнього педагога, який навчає дітей мистецтву, не зводиться до зображення форм матеріального світу. І звідси логічне бажання людини, зображувати світ трансцендентний за допомогою сакрального живопису, підкреслює науковець, завідувач Іконописної школи імені преподобного Порфирія Кавсокалівіта Полтавської місіонерської духовної семінарії С. Горбань [1].

З вищенаведеного фрагменту промови шанованого пана С. Горбаня, можна зробити наступний висновок: оскільки саме життя людини можна уявити як твір мистецтва, то завдання вищих навчальних закладів підготувати не просто теоретично обізнану особистість. Завдання полягає у підготовці майбутнього викладача – художника в широкому розумінні цього слова. Адже творчість пронизує всі сфери буття людини, являючись водночас відображенням невидимого нематеріального світу особистості, через видимі матеріальні твори мистецтва. Варто підкреслити, що саме дитячий малюнок ми аналізуємо як твір мистецтва.

У творах сакрального християнського живопису втілюються такі культурні універсалії, як "істина", "Софія", "добро", "любомудріє", "краса", "порятунок", "особистість", "людина"...Тому впровадження творів сакрального живопису в освітньо-комунікативний простір вищих навчальних закладів, це один з важливих компонентів професійної підготовки.

Глибокий дослідник сучасності Д. Пивоваров наголошує ще й на важливості сакрального почуття, що є вагомим у системі професійної підготовки майбутніх педагогів. З цього приводу науковець наводить надзвичайно змістовні твердження, що **"сакральне почуття цілісно**, і отрута сумніву для нього смертельно небезпечна. Через священне почуття тяжіння до абсолюту **сакралізується любов людини до людини**. Подвижник IV ст. Авва Дорофей пояснив цей феномен наступною аналогією. "Уявіть собі коло, і в центрі його Бог. Від окружності кола люди прагнуть до Бога. Шляхи їх життя – це радіуси від окружності до центру. Оскільки вони, йдучи по цих шляхах, наближаються до Бога, остільки вони робляться ближче один до одного в любові своїй, і оскільки вони люблять один одного, остільки вони робляться ближче до Бога" [3, с. 407].

Використання творів християнського сакрального живопису, в педагогічних практиках сучасних шкіл, розширює світогляд учнів, спонукаючи останніх замислитися над буттєво важливими питаннями.

Зображення біблійних подій, історій, притч благотворно впливає на внутрішній світ особистості дитини, формує в її свідомості ціннісне відношення до життя, повагу до ближнього, шанобливе ставлення до батьків.

Як зазначає С. Горбань, "сакральне відіграло роль своєрідного епіцентру культурного розвитку, де генерувалися смисли, норми та цінності, формувалися світоглядні засади – способи взаємодії з природним середовищем та орієнтації

людини у соціальному просторі, символічні форми співвіднесення з абсолютним виміром життя, критерії розрізнення реального / нереального, істинного / хибного, добра / зла, прекрасного / потворного [1, с. 26].

В малюнках людини завжди зашифровані повідомлення в образах, які передають найважливіше та значуще, тобто показують глибину думки, яка є результатом розвинутого художнього бачення дійсності. Мистецтво дає змогу побачити відношення педагога до дійсності, розкриваючи його внутрішній світ: індивідуальну неповторність у підготовці та організації уроків, глибину художнього бачення дійсності. Творчість таким чином розширює можливості відображення індивідуально-психологічних якостей учнів, їхніх характерів, розкриваючи особливості світовідчуття.

Науковець та педагог-практик Д. Арістид на сторінках своїх наукових студій зазначає, що: "...ефект художнього бачення фізично відчутний: мистецтво змушує зайнятих людей вимкнути комп'ютери, щоб зрозуміти, що перед ними. Краса не пробудить захоплення у тих, хто її не розуміє. Вона настільки проста, що звертається тільки до посвячених. Не всі здатні побачити красу навіть в своєму житті. Уміння бачити красу і знаходити прекрасне в навколишньому світі можна набути, вивчаючи мистецтво" [4, с. 9].

Ясність бачення, загальна для всіх форм мистецтва, – дар, який можна знайти з часом, глянувши на світ по-новому. Ми не можемо повноцінно жити, якщо поспішаємо або відволікаємося. Красу не можна купити, можна тільки відчутти завдяки спостережливості і уваги до всього.

Боротьба за ясність бачення ніколи не припиняється. Здатність дивуватися і сприйняття, часом затуманені з багатьох причин. І кожен раз потрібні дедалі сильніші стимули, щоб відчутти хоча б щось. Щоб побачити красу, потрібно дозволити світу залишатися невідомим. Як спіймати і зберегти ці моменти ясності сприйняття – цих ангелів осмислення, що приходять з візитом, щоб вони не позбавляли нас свого благословення? Якщо дивитися поверхово, – все здається звичайним. Але якщо дивитися довго і глибоко, образи стають піднесеними.

Піднесене викликає відгук. Не обов'язково задоволення – це може бути благоговіння. Уміння бачити те, що знаходиться перед очима, – золота нитка, з якої художники, з покоління в покоління, прядуть чудові королівські шати.

Таким чином, твори сакрального мистецтва позитивно впливають на внутрішній світ особистості, вчать учнів всепроникаючої любові, взаємопорозуміння, важливості істинного ставлення до життя.

Розглядаючи професійну підготовку поза вивченням духовного світу особистості, дослідники та науковці показують приклад яскраво вираженої байдужості до внутрішнього світу. Про душу, світовідчуття учня, внутрішній світ у науковому просторі прийнято замовчувати, особливо в контексті професійної підготовки майбутніх педагогів. Такий стан речей дозволяє з очевидністю констатувати наявність яскраво виражених внутрішніх проблем. Замовчування цієї важливої та необхідної теми наукових досліджень, може призвести до нівелювання частиною ціннісних орієнтирів особистості, деформації системи цінностей та зубожінню внутрішнього світу як педагога, так і його вихованців.

Висновки. Вивчаючи тему сакрального християнського мистецтва та його вплив на формування системи цінностей майбутнього педагога, ми зустрічаємо велику кількість перешкод, оскільки майже всі наукові дослідження спрямовані саме на особливості підготовки майбутніх художників сакрального живопису в Україні. При цьому дослідження в напрямку використання потужного естетико-педагогічного потенціалу цих творів у професійній підготовці майбутніх педагогів майже не проводять. Що і зумовило нас до огляду окресленого вектору наукових пошуків. Тема надзвичайно глибока і зміст обсягу статті звичайно унеможливує подальше її розкриття. Але варто підкреслити та констатувати той факт, що під час роботи над цією статтею, саме в напрямку систематичного впровадження творів сакрального мистецтва в освітній простір, жодної статті з окресленої проблематики ми не знайшли. Сакральне мистецтво – спосіб переживання піднесеного досвіду (*словне-*

ного високих помислів, благородних почуттів та духовної краси), шлях до досягнення глибокої загальнолюдської сутності. Це необхідний спосіб комунікації, що виходить за межі життя і охоплює цілі цивілізації. Тому належне використання предметів матеріального світу, в тому числі й предметів, створених у художньо-творчий спосіб, сприяє духовному вдосконаленню особистості.

Думки, закладені в дитячу роботу, показують істинні цінності учнів, стан їхнього серця та систему життєвих орієнтирів. Це перша сходинка на шляху до вміння висловлювати глибокі, вічні думки, почуття, переконання і істини через створення творів сакрального живопису. Враховуючи індивідуальні особливості сприйняття творів сакрального живопису, потрібно враховувати особливості творчої інтуїції учнів, специфіку художнього передбачення, неповторність, образне мислення та естетику світосприйняття.

Бетховен почав з гам, Шекспір вивчив алфавіт, Леонардо да Вінчі починав з лінії, потім створив Монна Лізу. Важливий правильний початок на істинній основі. Як малюнок це основа багатьох видів мистецтв, так християнські цінності в царині сакрального мистецтва – це складова гармонійного розвитку художньо чутливої особистості, яка здатна наповнити цей світ прекрасними творами живопису.

Література

1. Горбань С. І. Сучасний стан професійної підготовки майбутніх художників сакрального живопису в Україні. *Навчання і виховання обдарованої дитини: теорія та практика*. 2017. Вип. 1. С. 26–31.
2. Пивоваров Д. В. Сакральное. Современный философский словарь. Москва; Бишкек; Екатеринбург: Одиссей, 1996. С. 407–409.
3. Царенок А. В. У пошуках Першокраси: теолого-естетичні ідеї св. Григорія Нісського. Чернівці: ЧНПУ імені Т. Г. Шевченка, 2013. 92 с.
4. Aristides J. *Lessons in classical painting: essential techniques from inside the atelier*. Juliette Aristides. Description: Berkeley: Watson-Guptill, 2016. 407 p.

References

1. Gorban, S. I. (2017). Suchasniy stan profesiynoyi pidgotovki maybutnih hudozhnikov sakralnogo zhivopisu v Ukrayini [The current state of the professional training for future artists in sacred painting in Ukraine]. *Navchannya i viovannya obdarovanoyi ditini: teoriya ta praktika. – Education and upbringing of a gifted child: theory and practice*. 1. 26–31 [in Ukrainian].
2. Pivovarov, D. V. (1996). *Sakralnoe. Sovremennyiy filosofskiy slovar* [Sacred. Modern philosophical dictionary]. Moscow; Bishkek, Ekaterinburg: Odissey [in Russian].
3. Tsarenok, A. V. (2013). *U poshukah Pershokrasi: Teologo-estetichni ideyi sv. Grigoriya Nisskogo* [In search of Initial Divine Beauty: theological and aesthetic ideas of St. Gregory of Nyssa]. Chernigiv: CNPU imeni T. G. Shevchenka [in Ukrainian].
4. Aristides, J. (2016). *Lessons in classical painting: essential techniques from inside the atelier*. Description: Berkeley: Watson-Guptill [in English].

Subbotenko I.

PhD Student at the Department of Language and Pedagogical Methods and Methods of their Teaching of T.H. Shevchenko National University "Chernihiv Colehium"

THE SIGNIFICANCE OF SACRED ART WORKS IN THE DEVELOPMENT OF TEACHER'S ARTISTIC THINKING

The article considers the necessity to use works of sacred art in the training system for future teachers, which is extremely acute in this era of deformation cultural values.

The relevance of the chosen topic is justified by the fact that higher education institutions should give future teachers not only a certain amount of knowledge, but also they should

form valuable attitude to the works of Christian sacred art. The language of sacred art is multifunctional and universal and by breaking language barriers it allows you to delve into the essence of things, events and the phenomena of the surrounding reality. It is important that the content and meaning, embedded in the works of sacred art, in the process of their influence on students will contribute to the formation of their system of values and the development of their sense of the sensual beauty in worldly reality.

The aim of the article is to study the influence of art in general and the peculiarities of the influence of works of sacred art in particular, in the context of professional training of future teachers. The possible ways of introducing of sacred art works into the educational and communicative space are outlined.

The methodological basis of the study is the main feature of cognitive theory; culturological approach to art consideration and art-therapeutic practices in working with students.

Basing on our own art-therapeutic experience of working with children, we focus on the individualization of the creative experience, which vividly reflected in the drawings of primary and secondary school students.

The practical significance of the obtained results in working with students allows us to draw the following conclusion, which will be the quintessence of the outlined issues of our study. A future teacher needs to understand that the works of Christian sacred art have a great artistic and pedagogical influence on the formation of students' system of life values, fulfilling an aesthetic and harmonizing function.

Key words: spiritual development, training of future teachers, sacred painting.